

THE NEED FOR THE EXISTENCE OF SOCIAL POLICY

Abstract: Social relations between different groups in society are governed by social policy. It regulates the relationship of equality and inequality through distribution and redistribution of income, property and other elements of the living environment. Due to social policy, individuals and groups who, for various reasons, fall out of the market are able to get involved in the active social life of their communities.

Author information:

Gyulnihar Nedzhib
Assistant, PhD
Konstantin Preslavsky - University of Shumen
✉ g_nedjib@abv.bg
🌐 Bulgaria

Keywords:
social policy, distribution, redistribution,
municipal social policy, state social policy,
corporate social policy

Актуалната тенденция в развитието на съвременните общества е свързана със задълбочаване на социалните проблеми, което е резултат от постоянното внедряване на технологични иновации, които намаляват необходимостта от жива работна ръка, както и от прогресивното намаляване на природните ресурси и не на последно място от увеличаването на неравенствата и социалната диференциация. Като резултат навсякъде бедните започват да стават все по-бедни, а богатите по-богати. За ограничаване и преодоляване на тези негативни тенденции социалната политика във всички страни се насочва към осигуряване на приблизително еднакъв стандарт на живот, създаване на нормални условия за пребиваване и постигане на определена сигурност за всички граждани чрез развитие на политики в здравеопазването, образованието, културата, науката, както и правилно изразходване на обществените фондове и развитие на човешкия фактор. Допълнителни права и привилегии тя предоставя на уязвимите групи от населението чрез модернизиране и усъвършенстване на социалното осигуряване, социалното подпомагане и социалните услуги.

Политиката е съзнателна и свободна обществена дейност, която възниква още със създаването на държавата. В самото начало на развитие на човешката цивилизация, още в примитивните общества, социалната политика има защитни функции върху най-слабите – деца, жени, стари хора, болни.

И днес основната ѝ функция е *защитната*, която се нарича още подпомагаща, съхраняваща, гарантираща. Чрез определени социалнополитически действия социалната политика предоставя възможности и създава условия за индивидите и общностите да излязат от затрудненията, в които се намират.

Социалната политика насочва обществото към постигане на определена цел, при наличието на определени средства, като се стреми да запази социалния мир в социума, задължавайки властимащите да подпомагат хората в риск чрез формиране на социално законодателство. Социалната политика е политика, която не само стабилизира и поддържа заварени обществени структури, но и активно въздейства за изменението на обществените

отношения и обществените структури чрез задължително образование, мерки за повишаване на професионалната квалификация на работниците, пренасочване на работната сила и т.н.

Защо е необходимо да съществува социалната политика?

Населението на всяка държава се състои от *активна част* (работещи, самоосигуряващи се) и една *неактивна част*, поради възрастови, здравословни, финансови, материални и т.н. причини – деца, стари хора, болни, хора с увреждания, безработни, бедни и т.н. Необходимо е някой да обезпечи лицата във временна неработоспособност поради общо заболяване или професионална болест или трудова злополука, при бременност, раждане и майчинство, при безработица, при невъзможност да се задоволяват основни жизнени потребности, при старост, увреждане, смърт и пр. т.е. някой трябва да регулира социалните отношения между тези различни групи в обществото като „взема” от едните и „дава” на другите.

Социалната политика е именно тази, която регулира социалните отношения в обществото като разпределя и преразпределя доходи, собственост и други елементи на жизнената среда, от които зависи живота на човека. Тя е съвкупната, специфична дейност на правителствени и неправителствени органи и организации за регулиране на социалните (разпределителните) отношения между различни по своето социално положение субекти – това е функционалната същност на социалната политика и я определя като дейност за регулиране на отношенията на равенство и неравенство в обществото. Търсят се неравенствата в икономическите позиции на индивидите във връзка със собствеността, труда, преразпределението на доходите и потреблението, социалното осигуряване и здравеопазването, както се търсят и източниците за тези неравенства.

Регулирането на социалните отношения се осъществява от държавни и недържавни органи и организации, от отделни партии, доброволни сдружения, отделни лица в качеството им на политически функционери, като мотивът за упражняването на социалнополитическа дейност са интересите (общочовешки, общодържавни, на отделни социални общности или индивиди).

Социалната политика защитава хората от рисковете, които не могат да се преодолеят с индивидуални мерки по два основни начина:

- като се стимулира производството и се дава възможност за простор на всяка човешка инициатива в това направление;
- като се усъвършенстват преразпределителните техники и се подобрява потреблението на населението.

Съществува първично и вторично разпределение на доходите.

При *първичното разпределение (функционално) на доходите* централният въпрос е пазарът ли да е “невидимата ръка” или държавата да поеме изцяло функциите по разпределението на собствеността, доходите и да определя нормите на потреблението. Макар в пазарното стопанство това да се решава от пазара, държавата не е в пасивна позиция и нейната роля е да следи за спазването на установените правила и принципи.

Първичното разпределение се изразява в разпределение между факторите на производствения процес, което се извършва преди намесата на държавата. То се осъществява според функциите и мястото на участниците в производството. Целта е да се постигне пропорция между доходите от труд и доходите от печалба.

Ролята на социалната политика при първичното разпределение се свежда до определянето на минималната работна заплата, косвените данъци и на необлагаемите с данъци доходи на производителите т.е. *ролята на социалната политика при първичното разпределение е незначителна.*

От действието на пазара отпадат тези лица и групи, които не участват в трудовия процес – деца, болни, хора с увреждания, възрастни, безработни и др. Предоставянето на необходимите им доходи става по пътя на *преразпределението, на вторичното разпределение* на доходите.

Вторичното разпределение или преразпределението е политически акт от страна на държавата с нейните механизми: данъци, цени, субсидии. Ролята на социалната политика тук е значителна – самата тя е политика на преразпределението.

Преразпределението (рестрибуцията) се извършва чрез:

- преките данъци върху собствеността;
- наследствения данък;
- данъка върху печалбата;
- данъка върху общия доход;
- вноските за социално осигуряване.

Доходите, които се получават се наричат производни или социални доходи.

Целта на вторичното разпределение е да се промени разпределението на доходите, получени от капитали и труд. За да стане равномерно се ограничават доходите на високодоходните групи и средствата се насочват към нискодоходните групи от населението.

Вторичното разпределение се извършва на основата на *принципите*:

- поравно;
- според потребностите;
- според минало участие в трудова дейност.

Конкретните цели на преразпределение изискват:

- ограничаване на неравенствата чрез промяна на изходните икономически позиции т.е. равен достъп до образование, квалификация и т.н.;
- ограничаване на неравенствата в крайното разпределение на доходите.

Преразпределението бива:

- Вертикално преразпределение на доходите – по пътя на данъчното облагане се пренася част от доходите на високодоходните към нискодоходните групи;
- Хоризонтално преразпределение на доходите – трансфери на доходите от един период на човешки живот към друг с оглед гарантиране на индивидуалната сигурност.

Механизмите са:

- частното осигуряване;
- личното застраховане
- спестовност;
- вложения в имоти.

Преразпределителните процеси трябва да са в такива мащаби, че да не намаляват интереса на факторите на производството към инвестиции и по-високи постижения, но същевременно трябва да гарантират и съществуването на непроизводителната част от населението. Преразпределението следва да води до интегриране, а не до противопоставяне на различните групи в обществото, от което следва и преференциите в данъчната система да са такива, че да не водят до необосновано облагодетелстване на отделни лица и групи, с което да съдействат за диференциацията. Що се отнася до общия икономически напредък, той трябва да се отразява върху доходите на онези личности и семейства, които не участват в първичното разпределение, но цената за него трябва да се плаща от всички – чрез цени и данъчно облагане.

Модерната социална политика е „*политика на жизнения стандарт*” (онези жизнени и духовни области от живота на човека, които поради своята важност трябва да бъдат в някаква степен гарантирани). Основната ѝ цел е изграждане на социална сигурност и социалнозащитни мрежи за всички на основата на принципа на солидарността и преразпределителния характер.

Морално задължение на всяко общество е да гарантира достойно човешко съществуване на своите граждани. Акцентът от страна на държавите днес се поставя върху превантивните мерки и мерките, които е прието да се назовават като “помощ за самопомощ”. При социалната държава солидарността на нацията намира израз в солидарност между поколенията и

переразпределение на финансовите ресурси от високодоходните групи към бедните, болните и безработните посредством създаване на централизирани фондове.

Социалната политика е необходим фактор, защото оценява човека и неговите способности като агент на производството – с използване на средства за стимулиране на заплащането на труда до оптималната оценка на труда, която изисква да се вземат предварително под внимание разходите, които се инвестират за него под формата на образование, квалификация, здравеопазване и др. С мероприятия от рода на образованието, квалификацията и преквалификацията, политиката по заетостта, тя съдейства за общата икономическа резултатност в страната.

Тя е тази, която идентифицира социалните отношения, социалните проблеми, социалните конфликти, социалните ситуации, след което ги подлага на изследване, както и причините, които са ги породили, като крайната ѝ цел е да прави обобщения, да извлича закономерности и да предоставя препоръки за практиката.

Според *Х. Ламперт* основанията за съществуването на **държавната социална политика** се изразяват в:

- осъществяването на бързи икономически, технологични и организационни промени, които водят до необходимостта от преквалификация и пренасочване на работната сила, разходите за които се поемат от социалната политика, тъй като те са непосилни за отделните индивиди;
- реализиране от страна на социалната политика на целите на социалната държава чрез разпределение на шансовете за придобиване на образование, икономическа свобода и постижения, за справедливост;
- наличието на социално-политическите нужди (закрила на наемния труд, здравето, трудоспособността и възпроизводството на личността на работника; гарантиране на базово равнище на осигурителната защита; създаване на относително равни шансове на трудоспособните граждани за участие на трудовия пазар).

Според *Р. Кастел* днес социалният въпрос се свежда до липсата на връзки и взаимодействие между отделните социални групи, тъй като трудът е липсващ фактор за поддържане кохезията на съвременното общество.

Необходимостта от държавна социална политика, според него, се определя от:

- еволюционни, обусловени от развитието потребности и нужди;
- неравното разпределение, не само на доходите и собствеността, но и на икономическите и социални ресурси в различните територии на страната;
- катастрофално обусловени нужди – епидемии, земетресения, войни;
- инициирани (събудени нужди) – чрез дейността на партиите, организациите и гражданските движения, както и от участието в международни организации.

Социалната политика е необходима, тъй като има възможности да влияе позитивно върху *икономическия растеж*, като посоките на въздействие са за:

- увеличаване на трудовия потенциал на държавата;
- препятстване и минимизиране на негативните външни ефекти върху работната сила;
- превенция срещу възникването на социални рискове;
- поддържане на равновесието между търсенето и предлагането на работна сила, между потреблението на стоки и услугите;
- поддържане на пропорции между доходите на неработоспособното население и доходите на заетите.

Чрез използването на общовалидни механизми, правила и норми държавната социална политика регулира социалните отношения в обществото по начин, който без да противостои на икономическия пазарен ред, смекчава и преодолява неговите негативни социални последици.

Освен това, тя също така:

- създава и поддържа равнопоставеност на гражданите при използването на общозначимите за всички социални права;
- създава допълнителни условия и гаранции за лица в неравностойно положение;
- поддържа състоянието на кохезия в обществото.

Основните ѝ задачи са свързани с:

- ограничаване или преодоляване на масовата бедност;
- поддържане на добре функциониращ пазар на труда;
- интегриране на определени социални групи в трудовия и обществен живот;
- усъвършенстване на осигурителната система;
- модернизиране на системата за социално подпомагане;
- развитие на социалния диалог;
- поддържане на икономическия ръст и др.

В страните от Западна Европа силната централизирана държавна политика след 80-те години започва да се съчетава с принципите на *децентрализация*, която се изразява в засилването на социалните функции на общините, на фирмите и други свободно формирани общности. Основен принцип на Европейската харта за местното самоуправление (1985г.), ратифицирана и от България, е демократичната децентрализация – засилване на местната власт и увеличаване на самоуправлението.

Безспорна е необходимостта и от *общинската социална политика*, тъй като тя служи за задоволяване на специфичните потребности на хората.

Предпоставките за развитието ѝ са свързани с:

- наличието на социални отношения на териториално равнище;
- наличието на социални субекти, реализиращи се на равнище община;
- наличието на множество социални проблеми на територията на общината.

Основната цел на общинската социална политика е развитие и усъвършенстване на общността, населяваща дадена територия, постигане на социална справедливост, социална сигурност и равнопоставеност на индивидите при реализирането на техните цели и задоволяването на потребностите им.

Задачите ѝ са свързани с:

- опазване на общинското имущество;
- устройство и развитие на територията на общината и населените места в нея;
- образованието, здравеопазването, науката и културата;
- благоустрояване и комунални дейности (канализация, електрификация, водоснабдяване, топлофикация, инфраструктура, площи, паркове, градини, транспорт и т.н.);
- социално подпомагане и социални услуги;
- опазване на околната среда и рационално използване на природните ресурси;
- поддържане и опазване на културни, исторически и архитектурни паметници;
- развитие на спорта, отдиха и туризма.

Общинската социална политика гарантира гражданските и политическите права на населението на общината и осигурява социална защита на местното население чрез създаването на условия за равнопоставеност на индивидите и гарантиране на тяхната сигурност и определен жизнен стандарт. Това става основно чрез “прехвърляне” на средства от едни социални групи в обществото към други, които по различни причини не са в състояние да осигурят сами средствата си за съществуване, както и чрез инвестиции в обекти с местно значение с цел създаване на работни места и осигуряване на условия за развитието на производството и реализацията на продукцията на територията на общината.

Необходимостта и от целенасочена **фирмена социална политика** се основава на многообразието на социални проблеми, произтичащи от дейността на фирмите за обществото, от значението ѝ за преодоляване на дезинтеграцията на личността, за поддържането на чувството на човека за принадлежност към дадена трудова общност.

Фирмената социална политика регулира взаимоотношенията на фирмата с обществото, с териториалните и други общности. Тя е с определена самостоятелност по отношение на формите, механизмите и насоките на държавната социална политика. При нея е налице липса на унифицирани нормативи и еднакви условия за придобиване право на социални придобивки по отношение работещите в други фирми. Тъй като размера на сумите, отделени за социални разходи зависи от печалбата на фирмата, придържането към централно определени нормативи за задоволяването на социални потребности е невъзможно. Това е и съществено отличие на фирмената социална политика от държавната, където получаването на голямата част от социалните плащания е подчинено на еднакви нормативи и изисквания.

Причините за съществуването на фирмената социална политика се коренят в:

- разбирането за същността на социалните отношения – фирмата и работещите в нея сътрудници се явяват субекти на протичащите между тях отношения по повод мястото на всеки в дейността, като ядрото на тези отношения са интересите;

- представата за социалните функции на фирмите, която днес се е разширила значително – те излизат извън традиционното регулиране на взаимоотношенията между фирмата и работещите в нея и се разпростират към взаимоотношенията на фирмата с териториалните, социално–демографските, етническите и други общности;

- наличието на широк кръг от социални проблеми, които се проявяват на равнище на фирмата и остават извън ползването на държавната социална политика.

Основната цел на фирмената социална политика е да се осъществяват такива социални промени (в статуса на сътрудниците и във взаимодействието със социалната среда), които да са адекватни на постигнатите общи резултати. Тя цели и разрешаването на социалните проблеми, възникващи между фирмата и нейните сътрудници, както и между фирмата и външни по отношение на нея социални субекти.

Задачите ѝ са подчинени на идеята за хармонизиране на взаимоотношенията на страните чрез предотвратяване или изглаждане на противоречията в техните интереси. Фирмената социална политика отчита конюнктурата на пазара и последиците ѝ върху обема и структурата на производството, продажбите и заетостта на работната сила. Предвижда аналогичните социални последици, поради въвеждането на нови технологии, нова организация и управленчески модели на трудовия процес. Тя отчита и измененията в средното равнище на живот, в образователното равнище и ценностната система на съвременните работници, както и необходимостта от персонална адаптация към променящите се условия на труд и живот. Фирмената социална политика преодолява недостатъците на държавната система за социална сигурност чрез фирмена осигурителна защита, отчитаща интересите на работниците и фирмата.

Свободният пазарен механизъм води до формирането на групи от лица, които изпитват силни затруднения при адаптирането си към социума, тъй като не могат самостоятелно да оцеляват при установената свободна конкуренция и наложилите се сурови закони на частното стопанство. Те изпитват остра необходимост от една адекватна и справедлива социална политика, която да им осигури социална сигурност и социална защита. И не само рисковите групи от обществото се нуждаят от нейната намеса, а всеки член на обществото в даден момент от живота си – младите при раждане и отглеждане на поколението си, възрастните от доходи за спокойни старини, лицата, които се нуждаят от добра жилищна, образователна, здравна, културна политика и т.н. И в най-развитите държави социалната политика регулира социалните отношения и се стреми да изгради едно социалносправедливо общество, в което никой гражданин да не се

чувства безсилен и сам в негодите, които среща по житейския си път. Социалната политика работи в насока ограничаване на социалната диференциация, като поставя акцент на разработването на критерии и стандарти за предоставяне на социални помощи и увеличаване на размера им, както и на разработването на по-богата гама от социални услуги, предлагани в общността и на гарантирането на по-голям и равнопоставен достъп до социално осигуряване.

References:

1. Braykova, T. Teoriya na sotsialnata politika (Theory of social policy). S., 2000.
2. Georgieva, B. Konfliktite v sferata na sotsialnata politika. Universitetsko izdatelstvo. S., 1998.
3. Dimova, D., I. Kusev. Sotsialna politika i sotsialni deinosti (Social policy and social activities). Trakiya – M, S., 2003.
4. Dimova, D. Sotsialna politika: Darzhavna, obshtinska, firmena. S., 2000.
5. Kusev, I. Osnovi na sotsialnata rabota. S., 1998.
6. Sotirova, V. Osnovi na sotsialnata rabota. B., 2011.
7. Toflar, A. Prognozi i predpostavki (Forecasts and prerequisites). S. 1992.
8. Jillian A. Jimenez. Social Policy and Social Change: Toward the Creation of Social and Economic justice.